

**Урош В. Шуваковић\***

*Универзитет у Београду, Учитељски факултет  
Катедра за филозофију и друштвене науке*

## **ПОРОДИЦА КРОЗ ПРОГРАМСКЕ СТАВОВЕ ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА У СРБИЈИ: ПРЕСЕК СТАЊА У ДРУГОЈ ДЕЦЕНИЈИ XXI ВЕКА\*\***

### **Сажетак**

У раду се даје преглед и врши анализа програмских ставова најутицајнијих партија у Србији у односу на породицу, родитељство, породичну и популациону политику. Указује се на сличности и разлике у партијским опредељењима по овим питањима и чини покушај вршења класификације по основу њихових ставова према породици, родитељству и рађању.

**Кључне речи:** породица, рађање, родитељство, породична политика, популациона политика, политичке партије, програмски ставови, Србија

---

\* Имејл-адреса: [uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs](mailto:uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs)

\*\* Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Учитељског факултета Универзитета у Београду, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

\*\*\* Аутор се захваљује Министарству за државну управу и локалну самоуправу Републике Србије и министру Бранку Ружићу лично, који су му ставили на располагање званична програмска и статутарна документа регистрованих политичких партија у Србији.

## УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У време када смо вршили наше истраживање у Србији је било регистровано 115 политичких странака<sup>1</sup>. Извршили смо увид у програмска документа скоро једне трећине (36). У овом раду првенствено ћемо представити програмска одређења оних партија које су успеле да добију своје народне посланике у Народној скупштини Републике Србије на парламентарним изборима одржаним 21. јуна 2020. (РИК 2020), као и оних које сматрамо релевантним<sup>2</sup> иако су ванпарламентарне, будући да су бојкотовале изборе. Наш истраживачки циљ је био да утврдимо 1) да ли политичке партије у својим програмским документима имају ставове у односу према породици и породичној политици, 2) да утврдимо садржај тих ставова и њихову друштвену и политичку функцију, те да на основу тога 3) извршимо одговарајућу класификацију и закључивање о страначком односу партија у Србији према породици и породичној политици у трансверзалном пресеку<sup>3</sup>.

1 На дан 23. јула 2020. без странака са АП Косово и Метохија. Од доношења новог Закона о политичким странкама (2009), 8 странака је брисано из Регистра који води Министарство за државну управу и локалну самоуправу Републике Србије. Иначе, у периоду од обнове вишестраначја 1990. до 2000. на подручју Србије је деловало 294 политичке партије, регистроване што на републичком, што на савезном нивоу (без понављања) (Šuvaković 2004, 331). После петооктобарских промена тај број се још увећао, да би почетком 2009. достигао чак 575, од којих 442 партије регистроване на нивоу Србије и 133 на савезном нивоу (RTS, april 2009). Оваква атомизација је била последица либералног законодавства које је дозвољавало упис у Регистар политичке организације која прикупи бар 100 потписа пунолетних грађана. Иако је тадашњи министар за државну управу и локалну самоуправу очекивао да ће се повећањем броја потписа потребних за регистрација странке за 100 пута (на 10000) избећи атомизација политичке сцене Србије, а број регистровани партија свести на „неколико десетина», то се ипак није догодило, али је број регистрованих странака смањен за пет пута. Свакако, овим је отворено питање демократичности оваквог прописа, а можемо да констатујемо да је у историји наше уставности већи број потписа за регистрацију странака захтеван једино према законодавству којеје следило Октоисани устав Краљевине Југославије из 1931. године (уп. Šuvaković 2010).

2 „Релевантна је, по нашем суду, она странка која је у стању да утиче на политичку јавност (електорат) усмеравајући између два изборна циклуса или током изборне кампање њено мњење у одређеном смеру, освајајући при том довољан број гласова на одређеној територији (држави, покрајини, општини) који је прописан као цenzус за финансијску подршку државе њеној изборној кампањи или активно и успешно бојкотујући одржавање избора” (Šuvaković 2011, 147). Сартори другачије одређује овај појам (Sartori 2002, 111–114, 259–263).

3 Овом с обзиром на могући обим чланка који је прихватљив часопису. Уколико би се посматрала развојност партијских одређења по овом питању за последњих 30 година (од обнове вишестраначја 1990.), било би потребно написати читаву монографију, или бар серију чланака. Наравно, тада би и постављени научни циљ био амбициознији.

Узимајући у обзир чињеницу да „савремени друштвени догађаји доводе до промене, облика, положаја и улоге савремене породице, а и до положаја и улоге деце у њој”, (Dimitrijević 2014, 243), пошли смо од става да породица представља мултифункционалну примарну друштвену групу коју је тешко дефинисати услед њеног историјског развоја и промена, те њених различитих варијетета. Ипак, прихватамо становиште Анђелке Милић да је за породицу као групу карактеристично постојање бар два заједничка елемента а) заједнички живот и рад групе људи под истим кровом, б) сродничка повезаност између њих (Milić 2007a, 414), уз додатак и наглашавање „да се ради о таквој групи људи која гаји топле, изузетно блиске међусобно односе, засноване на крвном и/или социјалном средству и комуникацији *face-to-face*” (Šuvaković 2013, 156), што се посебно односи на нуклеарну породицу. Имајући на уму Тенијесово разликовање између друштва и заједнице и њихове карактеристике, породица би - супротно ставу Анђелке Милић (2007b, 38) да је то заблуда - спадала у људске заједнице (уп. Golubović 1981). Данило Ж. Марковић указује на четири важна фактора на којима се заснована породица: биолошком, био-социјалном, социјалном и економском (Marković 2001, 386–395). Становиште о овим факторима, као и став да су брак и породица „две појаве најтешње међусобно повезане” (Milić 2007b, 117), али да нису идентичне, те да брак представља друштвену институцију<sup>4</sup> чији је „експлицитни задатак да се стара и контролише сексуално понашање одраслих чланова, а у циљу уређене репродукције друштвене заједнице” (Milić 2007b, 118), важни су у светлости нашег даљег разматрања односа политичких партија у Србији према породици.

## ПОРОДИЦА КРОЗ ПРИЗМУ ПАРТИЈСКИХ СТАВОВА У СРБИЈИ: РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА КРАЋОМ ДИСКУСИЈОМ

На политичкој сцени Србије доминантна, владајућа Српска *напредна странка*, у свом програмском документу „Бела књига Програмом до промена” значајну пажњу посвећује питањима породице, али и родитељства и

4 За разлику од породице као примарне друштвене групе.

наталитета. Она, потпуно у складу са савременим схватањем како породична и популациона политика јесу блиске, али нису исто (Puļiz 1999), у оквиру одвојених поглавља свог програма разматра ова питања. За породицу напредњаци кажу да има „одлучујућу улогу у побољшању демографског процеса, као и у васпитању младих генерација, враћању традицији и систему вредности” (SNS 2011, 109). Стога се они залажу за „унапређење квалитета живота у породици” и обезбеђење безбрижног детињства, признавање посебног угледа и статуса мајкама које су родиле више деце, за виши ниво заштите за све осетљиве категорије деце (деца-избеглице, ромска деца, деца са посебним потребама, са ретким болестима итд.), те за заштиту деце од „злостављања, занемаривања, насиља и порнографије” (SNS 2011, 110). Колики значај СНС придаје породици и њеном друштвеном статусу, може се видети и из следећег квантитативног поређења: у свом програмском документу СНС именицу „породица” и изведени придев по падежима помиње 30 пута, док именицу „демократија” и изведени придев по падежима помиње 23 пута.

У погледу популационе политике, напредњаци подвлаче да ће њихова „политика подстицања рађања биће активна кроз мере заштите материнства, помоћ при решавању стамбених питања родитеља са више деце, подстицање двохранитељских породица, запошљавање жена, јачање породичних сервиса” (SNS 2011, 107). Они даље спецификују читав сет мера које треба да подстакну рађање, с обзиром на чињеницу старења становништва Србије и изражен тренд беле „куге”. Осим предлагања оснивања разних установа које би се институционалном бавиле овим проблемом, СНС истиче да ће извршити прераспodelу националног дохотка „у корист рађања” кроз систем конкретних мера (повећање дечијег додатка, укидање пореза на дечје потрештине, увећање и редовне исплате надокнада за породилско одсуство, исплата материнског додатка). „Институционалне мере посебне заштите трудница, материнства и родитељства биће редефинисане (потпуно плаћање вештачке оплодње и лечења стерилитета од стране државе, дотирање обданишта, плаћено породилско одсуство и одсуство због неге детета, гарантовани повратак на исто радно место након одсуства, урачунавање времена тог

одсуства у основицу пензијског осигурања и др.)” (SNS 2011, 108–109). У склопу опредељења за пронаталитетну политику, СНС се залаже и за „ревитализацију села и деметрополизацију градова”, за „усклађивање рада и родитељства – јачање улоге предшколских установа ради збрињавања деце за време радних обавеза њихових родитеља и пружања помоћи породици у остваривању њене репродуктивне, заштитне, емоционалне, социјалне, васпитне и економске функције, као и ради задовољавања дечијих развојних потреба” (SNS 2011, 109; уп. Gavrilović, Jugović, 2012), за „нову здравствену политику” која ће бити у функцији репродукције, те за реформу пореског система и ослобађање од ПДВ-а хране и одеће за бебе и децу предшколског узраста.

Друга по снази у актуелном сазиву Народне скупштине Републике Србије, *Социјалистичка партија Србије*, као своје програмско опредељење истиче залагање за равноправност жена и мушкараца „у свим доменима живота и рада...на послу и у кући” (SPS 2010, 37), што поред осталог значи једнако плаћен рад за исти посао, једнаку доступност свим пословима, позитивну дискриминацију у погледу заступљености у државним органима и политичким организацијама, итд. Истовремено, СПС се противи „свим облицима медијске дискриминације и деградације жена”, и захтева „оштро санкционисање” злостављања жена „како на радном месту, тако и у браку и породици” (SPS 2010, 37). У поглављу „Становништво”, социјалисти указују да су демографске промене такве природе да би мирење са њима значило „да се угрози будућност и биолошки опстанак нације”. Уз оцену да је проблем обнављања становништа последица не само економских и социјалних проблема, већ и „промене система вредности и стила живота”, СПС се залаже за креирање „целовите државне политике према становништву, његовом одржању и обнављању”. Потребно је да се популационом политиком „мотивишу млади да заснивају породице и рађају децу”, а мере које се предлажу у том погледу су из домена разних стимулација и давања у области образовања, здравства, запошљавања, културе, решавања стамбених питања младих брачних парова, те „стварања основних материјалних услова за формирање породице” (SPS 2010, 37).

СПС оцењује да је „и поред свих цивилизацијских промена, породица опстала као природна и основна заједница у друштву”. Они указују на значај усклађености приватног и радног живота мушкарца и жене за стабилност друштва, те на потребу да обоје равноправно деле бригу и одговорност за породицу. Стога социјалисти предлажу више мера у области рада и заштите на раду, како би се претходно опредељење могло да оствари: законску заштиту жена у току трудноће, продужено одсуствовање једног од родитеља због неге детета, увећање додатака... СПС предлаже спуштање границе за остваривање права на дечији додатак, као и „законску обавезу друштвене бриге о деци за *породице са троје и више деце на подручју са ниским наталитетом*, кредитне олакшице за *породице са троје деце*” (нагл. У.Ш.), изградњу предшколских установа, инклузивну бригу за децу ометену у развоју, посебну бригу за децу интерно расељених, прогнаних и расељених лица, матерински додатак за прворођено дете, итд. (SPS 2010, 37–38). Овакво залагање СПС за друштвену бригу о породицама са 3+ деце, и то на нисконаталитетним подручјима, је безмало па бесмислено. У тренутку објављивања овог Програма, стопа укупног фертилитета износила је 1,40 (2011) (Penev, Radojević-Despić 2019, 1210), а да би се постигла проста репродукција становништва потребно је да она износи 2,1<sup>5</sup> што ни до данас није постигнуто, премда су мере које предузима Влада Србије дале прве резултате, па је ова стопа у 2019. подигнута на 1,52 (RZS 2019). Осим тога, свега 7 општина у Србији је у 2019. имало позитиван природни прираштај: Звездара, Нови Сад и општине са претежно исламским становништвом: Сјеница, Бујановац, Прешево, Нови Пазар и Тутин<sup>6</sup>. Ако се заиста жели повећање наталитета, морају се обезбедити стимулативне мере за свако новорођено дете - од првог<sup>7</sup> до бар трећег или четвртог,

5 Стратегијом подстицању рађања (Strategija 2018), а на основу сазнања да од 1930. године ниједна генерација жена није родила у просеку више од двоје деце, као основни циљ је постављен захтев за одрживим развојем, односно „становништво у коме ће следеће генерације бити исте величине као и постојеће” (Strategija 2018, 15). осим тога, превиђа се раст стопе фертилитета на 1,85 у наредних деценију до деценију и по.

6 И нека друга истраживања су показала позитивну корелацију између „чврсте верске уверености” и убеђења да је рађање „једина обавеза појединца према друштву” (Petrović, Zaharijevska 2015, 19).

7 Мирјана Рашевић указује да би доносиоци политичких одлука требало да „ублаже баријере за рађање и подизање првог детета у оптималној доби живота. У том смислу је битно смањити не само економску, већ и социјалну и психолошку цену родитељства кроз подршку савременим

и то не везивати за подручја. Србија више нема проблем дуалног наталитета на КиМ, када су косметски Албанци користили своју демографску експанзију - уз неселективне мере државне политике рађања - за освајање територије (Масура 1997; Раšević 1999, 171).

У свом новијем програмском документу Програмска декларација „Визија Србије 2020” (2014) - који на изванредан начин допуњује претходни - СПС наставља у истом смеру, понављајући своје предлоге у погледу брака и породице, мера пронаталитетне политике, али тако да су оне недовољно стимулативне - нпр. кредитне олакшице се предвиђају само за „породице са троје деце” (SPS 2014, 56). Осим тога, СПС преузима од свог коалиционог партнера Јединствене Србије (ЈС) захтев за *“изједначавање права мајки на селу са онима у граду у погледу трудничког боловања и бесплатне здравствене заштите”* (SPS 2014, 56, уп. JS 2009, 3). Осим што је популистички, овакав став је и примитиван, пошто иде ка антагонизирању мајки на селу са онима у граду. Заправо, ствар је врло проста: мајке које живе на селу у свему су изједначене са мајкама које живе у граду, пошто је највећи део помоћи које држава даје мајкама везан за њихов радни статус, па све жене које су у радном односу имају иста права, без обзира на место становања. Проблем је у томе што је на селу не мало жена - мајки које нису у радном односу, већ обављају кућне послове и помажу око пољопривредног домаћинства. Дакле, овај захтев треба преформулисати и рећи да се стимулише мајчинство, без обзира на то да ли је мајка у радном односу или није. Такође, ваља уочити супротност овог става са следећим ставом који је такође садржан у овој декларацији социјалиста: „Материнство не би требало да буде отежавајућа околност и препрека за жене – залажемо се да и труднице примају 100 одсто плате, односно да се незапосленим трудницама, или онима које су лошег материјалног стања, исплаћује једнократна новчана помоћ” (SPS 2014, 56). То заправо значи да би незапослене жене (и жене на селу) примале једнократну надокнаду, а запослене - плату. Како се онда може говорити о изједначењу у правима?!

---

облицима заједништва између жене и мушкарца и помоћ при успостављању баланса између породице и посла, као и рађања и образовања. Поврх тога, битно је промовисати савремени концепт планирања породице у функцији очувања репродуктивног здравља” (Rašević 2018, 46–47; вид. и Segalan 2009, 145–159).

Мора се уочити да су сва позитивна залагања социјалиста у правцу помоћи породицама са децом и пронаталитетне политике, доведена у питање једним чисто „трећепуташким” (Giddens, 1999) ставом у погледу социјалне политике: „Међутим, друштво и држава не могу преузети на себе искључиву бригу и одговорност да решавају сва животна питања и проблеме грађана „од колевке па до гроба” – нико не може бити ослобођен од одговорности за свој живот, рад, посао и благостање своје породице. Издржавање социјалних служби не може пасти само на терет државе и привреде, већ је неопходан и значајан степен учешћа и доприноса грађана” (SPS 2014, 49). Такав став значи заправо ограђивање од идеје „социјалне државе”, већ се прихватају ставови оних европских партија који су идеју левице одавно напустиле и инкорпорирале се у либерални глобални капитализам.

У односу на свој програм из 2010., СПС у Декларацији из 2014. изражава противљење различитим облицима деградације и дискриминације жена и њиховом злостављању на „како на радном месту тако и у брачној или ванбрачној заједници” (SPS 2014, 54). Овим исказом СПС смело прихвата постојане незанемарљивог броја ванбрачних заједница, чије постојање остале анализирание странке једноставно - прећуткују<sup>8</sup>.

У поглављу „Демократска, правна и грађанска Србија”, СПС се декларише за „једнакост и уважавање различитости односи се и на поштовање људских права ЛГБТИ особа” (SPS 2014, 94), што се повезује и са међународним документима из области људских права. Поставља се питање да ли се овим врши ревизија ставова о породици из Програма из 2010. године, где се породица и брак третирају као заједница мушкарца и жене? И, ако је тако, како је могуће залагати се за пронаталитетну политику? (вид. *Antonić, 2014*; уп. *Segalan 2009, 159–164*; *Čović, 2015*). На ова питања Декларација не даје одговор, па можемо само да нагађамо шта се под овим исказом подразумевало.

Социјалисти су одлучни у борби против насиља над женама, залажу се за реализацију обавеза из Истанбулске

<sup>8</sup> Процес индивидуализације, карактеристичан за неолиберални капитализам, носи са собом и плурализам породичних форми (предбрачна кохабитација, ванбрачна заједница, ванбрачно рађање), о чему су писали Гиденс и Бек, Бек-Гершхајм. Види (*Petrović, 2011*).



декларације Савета Европе, за заштиту жена - жртви насиља по изласку из „сигурних кућа” итд.

Осим става из свој Статута (и Програма), о коме смо већ дискутовали, *Јединствена Србија* се залаже за оснивање посебног Министарства за породицу, за финансирање трудничког и породилског боловања незапослених мајки, финансијску помоћ породицама са више деце и пензије за мајке које су родиле више од три детета (JS 2009, 3–4). Може се уочити да је однос према породици и жени искључиво - однос према рађању, однос према мајкама. Као да је то искључива сврха породице. Додуше, ваља приметити и то да су програмски ставови JS кратко срочени и недовољно развијени.

Трећи по снази у новом сазиву српског парламента је Српски патриотски савез (СПАС) Александра Шапића, репрезентативца у ватерполу и у два мандата председника Скупштине општине Нови Београд. Ова странка се залаже за изградњу „здрог друштва” које је засновано на „породичном моделу”. Према том моделу би „породица као место изградње социјално уклопљених, остварених и потпуних личности имала предност над потрошачким моделима манипулације грађанима” (SPAS 2018). У операционализацији идеје „здрог друштва” СПАС истиче да оно није могуће без породице као „прве и основне људске заједнице” у којој се развија личност. „Наша идеја је да створимо друштво у коме ће приоритет имати подршка породици као месту за изградњу личности, а не размаженим појединцима који себично себе претварају у идеалног потрошача. Дакле, насупрот модела потрошачког друштва ми истурамо модел здрог друштва, тј. друштва које изграђује и подржава породицу. Зато је у овом историјском тренутку и за Србију као и за остатак човечанства здраво друштво пројављено у - породичном моделу друштва”. Модел друштва за који се залаже СПАС - и који представља нову идеју у свим партијским програмима у Србији, али засновану на старом постулату о држави као скупу породица - инсистира на законодавним реформама које би у центар пажње ставиле породицу, чији је задатак изградња „здрог личности”. Како ова странка наглашава у свом програму, то није нужно „патријархални и традиционални” модел породице, већ се „посебно обраћа пажња на положај жена и омладине, али и на

враћање достојанства мушкарца и родитеља у породици” (уп. Вијовић 2020). Друштвени концепт који нуди СПАС покушава да реши на овај начин и демографске проблеме са којима се Србија суочава. Овакав модел друштва налази своју економску основу у социјално-тржишној привреди (SPAS 2018).

Странка правде и помирења (SPP, 2017) Муамера Зукорлића и СДА Санцака Сулејмана Угљанина (SDAS, 2009) имају, у основи, идентична програмска одређења у погледу породице, улоге жене у породици и друштву и деце. „Породица је темељна ћелија друштва од чијег квалитета зависи квалитет нових генерација”, а тиме и будућност заједнице. Жена има „свету улогу мајке” и у овој и другим „породично-друштвеним улогама фактор је од чијег моралног или менталног квалитета овиси квалитет заједнице”. Стога њој треба омогућити све шансе како би „афирмисала способности неопходне за пуни развој друштвене заједнице” (SPP, 2017). Деца се посматрају као највеће благо, а материјална подршка женама зависи од броја деце коју су родиле. СДА Санцака породицу види као „огњиште морално-етичких вредности и најзначајнији фактор у одгоју човека. Улога жене у овом задатку је незамјењива. Жена која рађа и успјешно подиже и одгаја подмладак врши, према нашем мишљењу, важну друштвену функцију” (SDAS, 2009). Стога ова странка предлаже неке од мера које се имају за циљ пре свега побољшање друштвеног положаја жене - мајке, како би она могла да врши ову своју функцију. Према изнетом, јасно је да обе странке имају изразито конзервативну концепцију породице и улоге жене у њој, која је заправо сведена на машину за рађање. Жена која не рађа, није предмет њиховог разматрања. С друге стране Социјалдемократска партија Расима Љајића (SDP 2009) има потпуно другачији приступ породици. И она указује да је породица основ стабилности друштва те да је заснована на принципу солидарности, указујући на њен значај у борби против социјалне патологије (пре свега болести зависности). Међутим, за разлику од претходне две странке, ова странка истиче залагање за равноправност полова, жену не посматра као машину за рађање, већ се напротив залаже за позитивну дискриминацију жена када се ради о њиховом учешћу у јавним пословима. Такође, предлаже сет мера чији

је циљ помоћ младима у заснивању породице, подизању деце, прилагођавање радних обавеза породичним, итд.

Савез војвођанских Мађара у свом програму из 2004 (SVM 2004) оцењује да су мађарске породице у Војводини жртве „чинилаца савремених социјалних појава” које их разграђују. С тим у вези, они траже помоћ матичне земље - Мађарске у обуци специјалиста који би се бавили њиховом породичном и демографском политиком, те сматрају да је рад на просвећивању оно што се „може учини у интересу повећања рађања и васпитања деце”. Они сматрају да дечији додатак треба дати деци већ самим рођењем, залажу се да локална самоуправа помаже породице са већим бројем деце кроз давање одређених бенефиција (јефтине комуналије, бесплатан превоз, бесплатна учила и исхрана у школама и обдаништима). Такође, предлажу стварање „путујућег обданишта”, и у том циљу се залажу за сарадњу са другим друштвеним субјектима, укључујући и „историјске цркве”. Посебно указују на потребу кредитирања обезбеђења кредита за младе брачне парове. У свом Изборном програму 2020–2024 (SVM 2020) се као мањинска странка која заступа националну мањину са изразито ниским природним прираштајем залаже пре свега за бољу организацију здравствене заштите у циљу рађања, за „акредитацију породилишта и установа за неонаталну здравствену заштиту, како би се унапредио квалитет здравствене заштите мајке и новорођеног детета”, те за увођење мера побољшања безбедности и здравља на раду трудница, породилца и дојиља” (SVM 2020). Они, према свему реченом, практично изједначавају породичну са демографском и здравственом политиком, суочени са депопулацијом. Међутим, за разлику од СПП и СДАС, њима не пада на памет да жену посматрају искључиво у функцији пронаталитетне политике.

Међу релевантне странке које нису учествовале на изборима убрајамо Демократску странку (ДС) и Странку слободе и правде (СПП) Драгана Ђиласа.

Демократе указују да се основне друштвене вредности уче у породици, па из тога изводе закључак да је „просперитет породице битан услов за просперитет друштва”, те истичу како

желе Србију „здравих и стабилних породица”. Они се залажу за „подршку породицама, за економско вредновање одговорне улоге мајке и домаћице, за заштиту деце и малолетника од свих видова угрожавања њиховог интегритета” (DS 2004). Нешто одређенији у овом погледу су у свом изборном програму из 2007. године, у коме се предлажу конкретне мере у циљу повећања стопе наталитета (усклађивање радног времена дневног боравка са раним временом мајки на нивоу локалних самоуправа, родитељски додатак за друго, треће и четврто дете и сл). Породична политика, мимо наталитета, посматра се у светлу спречавања породичног насиља и подршке породицама ризичних група (Nikolić i dr. 2010, 568569).

Странка слободе и правде Драгана Ђиласа се залаже за одређене палијативне мере из области заштите права родитеља и деце, не указујући на системски карактер породичне политике. Тако се они залажу за оснивање Алиментационог фонда за случај бракоразводне парнице као подршку самохраним родитељима, за посебну заштиту трудница и породиља, те за финансирање више покушаја вантелесне оплодње (SPP 2017).

### **КА ЗАКЉУЧИВАЊУ: ОД КОНЗЕРВАТИВНОГ ДО ПОСТМОДЕРНОГ У ПАРТИЈСКИМ ПРОГРАМСКИМ СТАВОВИМА О ПОРОДИЦИ У СРБИЈИ**

Као што се из овог кратког прегледа може видети, практично све странке у Србији се опредељују за пронаталитетну политику, при чему неке од њих то чине иако на подручју њиховог деловања постоји позитиван наталитет (муслиманске странке у Рашкој области).

Ако се као критеријум модерности узме слобода жене да одлучује о рађању, извесно је да најконзервативније ставове имају Странка слободе и помирења и СДА Санџака према којима је друштвени статус жене искључиво везан за број деце коју је родила, док се друге странке које су биле предмет анализе крећу у оквирима модерних схватања у погледу креирања популационе политике. Слична ситуација је и са породичном политиком. Породицу све странке третирају као „примарног и традиционалног старатеља деце” (Stropnik 1996, 105), не

перципирајући чињеницу да је у Србији 2017. чак 26% деце рођено ван брака (Stanković 2019, 1241). Неке странке једину функцију породице виде у рађању и васпитавању - при чему посебно наглашавају улогу жене - мајке, док друге уважавају потребу да се жена - мајка и мушкарац - отац подједнако искажу и у својим породичним и у својим каријерним пољима, па се залажу за тзв. двохранитељске породице. Већина странака има разрађене планове за подстицање стварања и одржавања породица, нарочито када се ради о младим брачним паровима. Програми озбиљних странака су детаљно разрађени (СНС, СПС), укључују и однос према једнородитељским породицама, док су други мање детаљни и представљају више скице популационе и породичне политике (ЈС, Тиласов СПП). Мере које странке предлажу су прилично сличне и подразумевају прераспodelу националног дохотка у корист породица, нарочиту бригу о посебним категоријама породица, усклађивање рада и родитељства, стимулисање рађања кроз различите облике бенефиција, како на државном, тако и на нивоу локалних самоуправа. Изузев СПС чији став није експлицитан, али помиње афирмисање права ЛГБТ популације, из чега последично следе и права у домену породичне политике, остале странке подразумевајуће посматрају породицу као заједницу мушкараца и жене и њихове деце.

Имајући у виду њихов однос према породичној и популационој политици, а на основу њихових програмских ставова по овим питањима, предлажемо следећу класификацију политичких странака чије смо програме разматрали: а) постмодерне - СПС; б) модерне - СНС, СДП, ДС; в) популистичке - ЈС; г) прагматске - СПП, SVM; д) традиционалне - СПАС; њ) конзервативне - SPP, СДА Санцака.

## РЕФЕРЕНЦЕ

Antonić, Slobodan. 2014. *Moć i seksualnost: sociologija gej pokreta*. Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske. <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:7605/bdef:Content/download>, poslednji pristup 1. avgust 2020.

- Čović, Ana. 2015. „Iskustva LGBT roditelja i njihove dece – rezultati longitudinalnih studija”. *Sociološki pregled* 49 (4): 399–418. doi: 10.5937/socpreg1504399C.
- Dimitrijević, Srboљub, D. 2014. „Porodica kao agens socijalizacije u tranzicionom društvu (sociološki aspekt)”. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* XLIV (1): 237–247. doi: 10.5937/zrffp44-5903.
- Gavrilović, Ana M, Jugović, Aleksandar L. 2012. A Comparative Study Of Child Welfare In Serbia, Croatia And Bosnia-Herzegovina. *Srpska politička misao* 35 (1): 251272. doi.org/10.22182/spm.3512012.13.
- Giddens, Anthony. 1999. *Treći put: obnova socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- Golubović, Zagorka. 1981. *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagođenog ponašanja*. Zagreb: Naprijed.
- Marković, Danilo Ž. 2001. *Opšta sociologija*. Niš: Prosveta.
- Macura, Miloš. 1997. „Problem rađanja na Kosovu”. U *Izabrani radovi: Stanovništvo*, Miloš Macura, 311–335. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Milić, Anđelka. 2007a. *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Beograd: Čigoja štampa.
- Milić, Anđelka. 2007b. „Porodica”. U *Sociološki rečnik*, prir. Aljoša Mimica, Marija Bogdanović, 414–415. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Nikolić, Kosta, Dimitrijević, Bojan B., Cvetković, Srđan i Gavrilović, Slobodan, prir. 2010. *Istorija Demokratske stranke: dokumenti 1989-2009*. Beograd: Službeni glasnik, Institut za savremenu istoriju.
- Penev, Goran D., Despić-Pređojević, Jelena R. 2019. „Promene stanovništva Srbije u postjugoslovenskom periodu (1991–2017): važniji demografski aspekti”. *Sociološki pregled* 53 (3): 1183–1216. doi: 10.5937/socpreg53-21902.

- Petrović, Mina. 2011. „Promene bračnosti i porodičnih modela u postsocijalističkim zemljama: zakasnela i nepotpuna ili specifična druga demografska transformacija”. *Stanovništvo* 49 (1): 53–78. doi.org/10.2298/STNV1101053P.
- Petrović, Jasmina S., Zaharijevski, Dragana S. 2015. “Students’ perception of marriage, family and parenthood in the light of religious identity and religious tolerance: A comparative perspective”. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 45 (3): 3–26. doi: 10.5937/zrffp45-9130.
- Puljiz, Vlado. 1999. „Profili obiteljske politike”. *Revija za socijalnu politiku* 6 (1): 21–33. doi.org/10.3935/rsp.v6i1.313.
- Rašević, Mirjana. 1999. *Planiranje porodice kao stil života*. Beograd: Institut društvenih nauka – Centar za demografska istraživanja.
- Rašević, Mirjana. 2018. „Krizna rađanja u Srbiji: noviji uvidi”. U *Ka boljoj demografskoj budućnosti Srbije*, ur. Vladimir S. Kostić, Slavica Đukić-Dejanović, Mirjana Rašević, 25–51. Beograd: SANU, IDN – Centar za demografska istraživanja.
- Sartori, Giovanni. 2002. *Stranke i stranački sustavi*. Zagreb: Politička kultura.
- Segalan, Martin. 2009. *Sociologija porodice*. Beograd: CLIO.
- Stanković, Biljana B. 2019. „Rađanje van braka u Srbiji: nedovoljno istražen fenomen”. *Sociološki pregled* 53 (3): 1241–1270. doi: 10.5937/socpreg53-21823.
- Stropnik, Nada. 1996. „Obiteljske politike u Evropi”. *Revija za socijalnu politiku* 3 (2): 105–115. doi.org/10.3935/rsp.v3i2.471.
- Šuvaković, Uroš. 2004. *Političke partije i globalni društveni ciljevi*. Beograd: Treći milenijum.
- Šuvaković, Uroš. 2010. „Društvene promene i regulisanje položaja političkih partija u Kraljevini Srbiji i prve dve jugoslovenske države”. *Srpska politička misao* 29 (3): 317–332. doi.org/10.22182/spm.2932010.17.

- Šuvaković, Uroš. 2011. *Metodološke studije o pitanjima sociološkog proučavanja političkih partija*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini.
- Šuvaković, Uroš. 2013. „Brak i porodica u tranziciji”. U *Pojedinac, porodica, društvo u tranziciji*, ur. Miroslav Krstić, 155–172. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:7403/bdef:Content/download> , poslednji pristup 1. avgust 2020.
- Vujović, Ranka. 2020. „Zabrana telesnog kažnjavanja dece u Srbiji”. *Srpska politička misao* 62 (2): 421–448. doi.org/10.22182/spm.6822020.19.

### Извори

- Demokratska stranka [DS]. *Program*. Beograd: GO DS.
- Zakon o političkim strankama, „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 36/2009.
- Jedinstvena Srbija [JS]. *Statut stranke (prečišćen tekst)*. Jagodina: Jedinstvena Srbija.
- Republička izborna komisija [RIK]. Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za narodne poslanike Narodne skupštine, 5. jul 2020, <https://www.rik.parlament.gov.rs/tekst/9386/ukupni-rezultati-izbora-za-narodne-poslanike-narodne-skupstine-2020-godine.php> , poslednji pristup 1. avgust 2020.
- Republički zavod za statistiku [RZS]. Saopštenje br. 173, Vitalni događaji 2019, 1. jul. 2020. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201173.pdf> , poslednji pristup 1. avgust 2020.
- Republički zavod za statistiku [RZS]. Stopa ukupnog fertiliteta 2019. <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/180706?languageCode=sr-Latn> , poslednji pristup 1. avgust 2020.
- RTS, 4. april 2009. „Novi zakon - manji broj partija”. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/53806/novi-zakon---manji-broj-partija-.html>.
- Savez vojvođanskih Mađara [SVM]. 2004. *Program Saveza vojvođanskih Mađara*. Subotica: SVM.



- Savez vojvođanskih Mađara [SVM]. 2020. *Izborni program 2020-2024*. Subotica: SVM
- Socijaldemokratska partija Srbije [SDP]. 2009. *Politički program: Socijalno i demokratski za Srbiju*. Niš: SDP.
- Socijalistička partija Srbije [SPS]. decembar 2010. *Program Socijalističke partije Srbije*. <https://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf> , poslednji pristup 25. jul 2020.
- Socijalistička partija Srbije [SPS]. decembar 2014. *Programska deklracija „Vizija Srbije 2020”*. <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2016/07/Programska-deklaracija-Vizija-Srbije-2020.pdf> , poslednji pristup 25. jul 2020.
- Srpska napredna stranka [SNS]. oktobar 2011. *Bela knjiga: programom do promena*. Beograd: SNS <https://www.sns.org.rs/dokumenti/bela-knjiga-programom-do-promena> poslednji pristup 30. jul 2020.
- Srpski patriotski savez [SPAS]. 2. jun 2018. *Program političke stranke Srpski patriotski savez*. Beograd: SPAS.
- Stranka demokratske akcije Sandžaka [SDAS]. 2009. *Program*. Novi Pazar: SDA Sandžaka.
- Stranka pravde i pomirenja. [SPP]. 2017. *Programska načela*. Novi Pazar: SPP

**Uroš V. Šuvaković\***

*University of Belgrade, Teacher Education Faculty,  
Department of Philosophy and Social Sciences*

## **FAMILY THROUGH PROGRAM POSITIONS OF THE POLITICAL PARTIES IN SERBIA: AN OVERVIEW OF THE SECOND DECADE OF THE 21ST CENTURY**

### **Resume**

Practically all parties in Serbia opt for a pro-birthrate policy, whereas some of them do it although there is a positive birthrate in the area of their acting (e.g. Muslim parties in the region of Raška). This is also understandable since Serbia is faced with a prominent crisis of population growth that has been negative for as many as 29 consecutive years.

The paper gives an overview and analyzes the program positions of the most influential parties in Serbia regarding family, parenthood, and family and population policies. Similarities and differences are indicated in the affiliations of the parties towards these matters and there is an attempt to classify them based on their positions to family, parenthood and birth. If the woman's freedom to decide about having children is taken as the modernity criterion, the most conservative positions are certainly taken by the Justice and Reconciliation Party and the Party of Democratic Action of Sandžak which believe that the woman's social status is related to the number of her children, whereas other parties as the subject of the analysis range within the framework of modern perceptions regarding the creation of the population policy. The situation is similar when it comes to family policy. All parties treat family as a traditional place for looking after children, without perceiving the data that in Serbia in 2017 every fourth child was born out of wedlock. Some of the parties see the only function of the family in having children and their upbringing – with the role of woman/mother particularly emphasized – while others appreciate the need of woman/mother and man/father equally expressing themselves both in their family and career fields, so

---

\* E-mail address: uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs.

they advocate so-called “two-breadwinner families”. The majority of the parties have elaborate plans for encouraging the creation and maintenance of families, particularly when it comes to young married couples. The programs of serious parties are fully detailed (the Progressive Party, the Socialist Party), including the position towards single-parent families as well, whereas others are less detailed and rather represent the drafts of population and family policies (United Serbia, Ђilas’s Party of Freedom and Justice). The measures recommended by the parties are quite similar and involve the redistribution of the national income in favour of families, particular care for special family categories, harmonization of work and parenthood, encouraging childbirth through various forms of benefits both at the state level and the local self-government level. Except for the Socialist Party which does not have an explicit position but mentions the promotion of the rights of LGBT population, consequentially referring to the rights in the domain of family policy, other parties by default see family as a union of a man, a woman and their children. Moreover, the Socialist Party is also the only one taking into account the extramarital union as an alternative family form.

Having in mind their position towards family and population policies, and based on their program positions regarding these matters, we recommend the following classification of the political parties whose programs have been considered: a) postmodern - the Socialist Party; b) modern - the Progressive Party, the Social Democratic Party, the Democratic Party; c) populist - United Serbia; d) pragmatic – the Party of Freedom and Justice, the Alliance of Vojvodina Hungarians; e) traditional – Serbian Patriotic Alliance; and f) conservative - Justice and Reconciliation Party, the Party of Democratic Action of Sandžak

**Keywords:** family, birth, parenthood, family policy, population policy, political parties, program positions, Serbia